

nejen k její politice, ale i k jejímu světovému názoru – Károlyi byl přesvědčen, že v nadcházejících volbách sociální demokracie získá více než padesátiprocentní většinu a poté že přistoupí k realizaci reformem socialistického typu. Druhá tendence v Károlyiho prohlášeních se projevovala neskrývaným vyjádřením zklamání se ve Wilsonovi, který ponechal Maďarsko napospas stredoevropské politice Francie a jejím mocenským zájmům, stejně jako všem požadavkům jejích malých spojenců. Nejsilněji dal Károlyi průchod své hořkosti z března 1919 v Sztárnáru při návštěvě sikulské divize. Prohlásil tam: „Necht celý svět pochopí, že když pařížská mírová konference rozhoduje proti wilsonovským principům, proti právu národů na sebeurčení, proti sjednanému dohodnutému míru a pro rozdělení Maďarska, tehdy mý v případě konečné nurnosti osvobodíme tuto zemi i zbraní.“⁷⁸ Nikdo ovšem netušil, jak by chtěl Károlyi se šesti divizemi, které mu určilo příměří, získat zpět Sedmihradsko a Slovensko, a tak celé prohlášení mělo jen proklamativní charakter. Památne je toto prohlášení mimo jiné i tím, že právě zde, více než rok před podepsáním mírové smlouvy s Madarskem, padla ona tolikrát připomínaná, revizní propagandě Horthyho režimu obvykle připisovaná slova: „Nem, nem, sohai!“ (Ne, ne, nikdy!), která deklarovala, že se Maďarsko nikdy nesmí se svým rozdrobením a nepodepsí takový mír. Károlyiho nečekaná bojovnost pramenila zřejmě i z toho, že už něco věděl o podstatě Víxovy nóty z 20. března, která přestože neoznamovala politické hranice, narysovala obrysy konečných mírových podmínek a postavení zmenšeného Maďarska v poválečné střední Evropě. Byl to trest určený starému režimu, ale dopadl na vládu revoluce z podzimu 1918, snažící se o demokratické reformy.

15. března 1919 Károlyiho o přípravě nóty, respektive o nových hranicích, osobně informoval vojenský atašé Spojených států v Bukurešti plukovník Yates. Károlyi mu už tehdy sdělil, že raději zvolí nerovný boj než přijetí nového diktátu, o čemž Yates okamžitě informoval Víxe. Ministr Böhm dokonce jménem maďarské vlády poslal Víxovi „předběžný protest“, v němž upozorňoval, že dojde-li k tomu, čeho se maďarská vláda obává, mohou nastat takové komplikace, za které vláda nebude moci převzít odpovědnost.⁷⁹ Ministerstvo zahraničí pod řízením Károlyiho ve snaze získat podporu pokračovalo v jednáních s Itálií, Vatikánem a Západní Ukrajinou, ale v době předání Víxovy nóty se všechny navazované vztahy rozplynuly stejně tak, jako už jen stínová moc vlády.

17. března občanští ministři nabídli svou abdikaci ve prospěch čistě socialistické vlády, ale Böhm a ostatní sociálně demokratictí ministři to v tu chvíli odmítli. Krize byla dovršena 20. března 1919, kdy podplukovník Vix předal Károlyimu nótu pařížské mírové konference.

Maďarská republika rad

V době mírových jednání, která začala v Paříži 18. ledna 1919, byla mezinárodní situace nepřehledná navzdory vojenskému vítězství Dohody. Ta byla sice dominantním politickým uskupením, ale bolševická revoluce v Rusku její pozice na východě Evropy oslabil. Zároveň se začal projevovat i diferencovaný přístup k poválečnému spořádání světa nejprve mezi Spojenými státy a evropskými představiteli Dohody, a později i mezi Francií, Velkou Británií a Itálií. Od počátku roku 1919 určovaly tak mezinárodní situaci především dva faktory – začínající mírová jednání v Paříži a postupné upevňování bolševické moci v Rusku.

Ve střední Evropě byla situace po pádu německého císařství a rozpadu Rakouska-Uherska velmi nestabilní a nejistá. V Německu byla jednání mírové konference očekávána s velkými obavami, které první zprávy o jejich průběhu jen potvrzovaly, což jen přispívalo k neklidu a radikalizaci situace. Příznivá situace pro radikalizaci společnosti a vystoupení levicových i pravicových extremistických skupin se vytvořila i v Rakousku a Maďarsku, tedy ve státech, které přijaly rozpad monarchie jako oběti a kde současný stav byl pocítován jako ztráta. Zároveň ústup Německa z mocenských pozic způsobil dočasně mocenské vakuum, neboť Dohoda měla sice politickou moc, ale ještě se nestačila prosadit vojensky a hospodářsky. Německorakouští politici vyhlásili samostatný stát Německé Rakousko (Deutschösterreich), byl to však stát, o němž se historici vyjadřovali jako o státě, který „nikdo nechtl“, a většina politiků viděla jeho budoucnost v připojení k Německu. Krajní levice viděla východisko v připojení Rakouska k budoucímu bloku bolševických států, který podle jejich představ měl ve východní a střední Evropě vzniknout.⁸⁰ Podobné představy měla krajní levice maďarská.

Po bolševickém převratu v Rusku byly očekávány revoluční akce v západní Evropě a především v Německu, které se měly stát součástí bolševického zápasu o udržení se ve vlastní zemi. Revoluce v Evropě měla zabránit evropským zemím, aby se vojensky obrátily proti bolševikům. Taktika mírové konference pak této koncepcí jen nahraovala. Předpokládalo se, že mírové podmínky nadiktované Dohodou Německu mohou podnítit výbuch nespokojenosti, který by komunisté mohli využít pro vojenskú uchopení moci, a tak by mohlo být eliminováno dominantní postavení Dohody v Evropě. Proto Kominternu, která vznikla začátkem března 1919 v Moskvě s cílem koordinovat revoluční akce a podnítit tak celosvětovou revoluci, se od počátku stavěla s takovou rozhodnutím proti Dohodě a jejím mírovým diktátům.⁸¹ Úspěch akce v Německu by vytvořil dvě výrazná komunistická ohniška – v Rusku a Německu, a tím by se uprostřed revoluce ocitly i země mezi nimi. Proto se v další etapě počítalo se zrevolucionizováním situace zejména v nástupnických státech, přičemž v Rakousku a Maďarsku mohl navíc působit efekt válečné porážky a mírového diktátu. Hlavními

80 Stov. Dušan Kováč, Medzinárodné súvislosti bolševického vpádu na Slovensko, In: Slovensko a Maďarsko v rokoch 1918-1920, c. d., s. 56-57

81 Stov. tamtéž, s. 58

77 Tamtéž

78 Stov. Tibor Hajdu, Károlyi, c. d., s. 323

79 Tamtéž, s. 324

aktery rozšiřování komunistické revoluce na oblast střední Evropy byli komunističtí navrátilci z Ruska, kteří přicházeli s důvěrnými instrukcemi podněcovat a koordinovat revoluci a udržovat vzájemné kontakty. Chaotické poměry a rozdílnost situace v jednotlivých zemích brzy ukázaly, že původní představa o rychlé revoluci není reálná.⁸²

Na jaře 1919 věnoval francouzský generální štáb značnou pozornost dění na východě Evropy. V Oděse ruské „bílé“ vojsko podporovalo francouzské válečné loďstvo, Rumunsko se obávalo ztráty Bessarábie, proto spolupracovalo vojensky s Polskem, které válčilo ve východní části s Ukrajinou, v Bělorusku pak s ruskými bolševiky, které válčilo na západ. Klíčový strategický význam pro dopravu munice polské postupujícími na západ. Klíčový strategický význam pro dopravu munice polské armády vedle trasy Břeclav-Bohumín získávaly trati přes Podkarpatskou Rus, a železnice mezi územím Arad-Nagyvárad-Szatmárnémeti. To byla linie, kde si přála vidět maďarsko-rumunskou hranici francouzská delegace, a tuto linii pak 26. února 1919 Nejvyšší rada konference stanovila jako východní hranici zřizované neutrální zóny. Vytvoření neutrální zóny, kterou měly střežit vojenské síly Dohody, bylo vedeno několika představy – zabezpečit dopravní uzle a železnice v tomto prostoru pro francouzskou a rumunskou armádu, vzhledem k silicím maďarským opozičním náladám předejít případnému rumunsko-maďarskému ozbrojenému střetnutí a zastavit rumunskou armádu dříve, než by dosáhla linie stanovené v bukureštské smlouvě, kterou rumunská vláda považovala za závaznou. Za rozhodnutím se však z francouzské strany skrývala i snaha překonat mrtvý bod v jednání tzv. rumunské komise konference kolem otázek maďarsko-rumunských hranic, kdy mezi jednotlivými členy komise došlo ke sporům. Komise sice nepřijala bukureštskou smlouvu za platnou, nicméně vycházela z požadavků, které předložili rumunští delegáti. Členové italské delegace v souladu se svou protijugoslávskou politikou byli ochotni jako hranici stanovit linii Tisy. Diskusi vyvolal člen americké delegace Seymour, který vytrvale požadoval, aby se na západním okraji Sedmihradska navrhovaná hranice blížila hranici etnické. Hlavním hlediskem americké delegace byla snaha vyhovět životním ekonomickým potřebám nových států i odpovídajícímu železničnímu spojení. Nakonec však zvítězilo stanovisko francouzské, ale protože se diskuse protahovala, komise 17. února navrhla vybudovat prozatímní neutrální zónu mezi maďarskými a rumunskými liniemi. 21. února Tardieu předložil plán zóny v Nejvyšší radě a zdůraznil přitom důležitost zastavení bolševismu, který „v Maďarsku převažuje“, a 26. února Nejvyšší rada návrh přijala. Protože však na konci února Velká čtyřka se zasedání Nejvyšší rady neúčastnila – Clemenceau onemocněl a Wilson, Lloyd George a Orlando nebyli přítomni, nóta jim byla později s ohledem na její důležitost předložena ke schválení. Wilson a Lloyd George přijali nótu se špatnou předtuchou, ale nakonec se po jisté diskusi 17. března k nóte připojili.⁸³

82 Srov. tamtéž, s. 60

83 Srov. Tibor Hájdu, Az 1918-as, c. d., s. 194; Mária Ormos, Magyarország, c. d., s. 45; Mihály Fülep – Péter Sipos, c. d., s. 55

Prostřednictvím nóty tak byly bezce průtahů uspokojeny rumunské požadavky, které francouzská vláda považovala za oprávněné a současně tak pozbyl platnosti text bukureštské smlouvy jako celek. Vypracování severní části demarkační linie (a zároveň hranice) speciálně směřovalo k tomu, aby menší rumunská vojenská síla mohla poskytnout pomoc Polsku při obsazení Východní Haliče. V souvislosti s protiruskou intervencí nóta vzhledem k zabezpečení týlu rumunskou armádou umožňovala udržení oděské základny a organizování intervenčního protitúroku. Nóta zároveň vyjmula otázku maďarsko-rumunské hranice z řádného procesu jednání konference a Rumunsku přičkla území, které mu zajistil mír až více než za rok.⁸⁴

20. března 1919 předal podplukovník Vix v doprovodu dalších členů mise prozatímnímu prezidentovi Károlyimu za přítomnosti premiéra Bertinkeyho a ministra Böhma dopis generála de Lobita o usnesení mírové konference, obsahující nótu o zřízení neutrální zóny mezi maďarskými a rumunskými vojenskými sílami. Maďarské jednotky se proto musí stáhnout od linie Debrecen-Gyoma-Orosháza-Hódmezővásárhely 30-50 km na západ, a od linie Szatmárnémeti-Nagyvárad-Arad asi o 100 km, tj. prakticky až k Tise. Východní část takto vyklizeného území obsadí rumunská armáda, v západní části bude vytvořeno neutrální pásmo, kam vtáhnou spojenecké jednotky. Do této zóny patří Debrecen, Gyula a Szeged. Počátek ultimata na vyklizení území byl stanoven na 23. březen. Zároveň dal podplukovník Vix Károlyimu na vědomí, že nová demarkační linie, vytyčená v nóte, je považována za budoucí konečnou politickou hranici Maďarska.⁸⁵ Patříské usnesení tak zcela jasně demonstrovalo, že mírová konference přijala v otázce Maďarska stanovisko Francie a že jednoznačně nakládá se zemí a vládou jako vítěz z poraženým. Károlyiho Wilsonismus se za těchto okolností ukázal jako historická nemožnost a absurdita, Károlyi sám musel z této skutečnosti vyvodit důsledky.

Ultimatum jen urychlilo propuknutí dávno očekávané krize. Ještě téhož dne odpovedne se konalo zasedání sociálně demokratické strany. Několik levicových vůdců strany, majících blízko ke komunistům, už o několik dní dříve navazovalo styky s Bélou Kunem, o čemž však vedení strany vůbec nic nevědělo. Ernő Garami a Gyula Peidl byli pro to, aby celý problém vyřešila buržoazní koalice a sociálně demokratická strana aby v blízké budoucnosti nepřebírala žádnou vládní odpovědnost. Zsigmond Kunfi, předstávající centristy, argumentoval pro udržení vládní koalice a na základě toho pro odmítnutí nóty. Vilmos Böhm pak se odhodlal k bolševickému obratu. V této situaci schráli významnou úlohu vojenští poradci. Stromfeld a Tombor jednohlasně navrhovali odmítnutí nóty a Tombor navíc prosazoval nutnost orientace na Rusko. Jak uváděl Böhm ve svých vzpomínkách – neviděl jinou vhodnou vládu než sociálně demokratickou, která bude umět organizovat ozbrojenou obranu země, ale k tomu je

84 Srov. Mária Ormos, Padovától, c. d., s. 186

85 Srov. Vörös Könyv 1919, Lakitelek 1993, s. 9

třeba podle něj se usmířit a sjednotit s komunistickou stranou, aby bylo možno vytvořit spojeneckou spolupráci s ruskými jednotkami, stojícími na severní hranici bývalého Rakouska. 86)

Když se vláda 20. března odpoledne sešla, věci byly ještě otevřeny. Károlyi seznámil ministry s Vixovou notou a navrhl odstoupení vlády. Pařížská mírová konference neuznává wilsonovské principy, proto je třeba nová orientace, ve vnitřní i zahraniční politice. Prohlásil pak dále, že ultimatum je třeba odmítnout, místo odstoupivší vlády převezme kabinet složený ze sociálně demokratických ministrů a popřípadě i z komunistů, kteří měli možnost nové orientace zprostředkovat, a on sám že ve funkci prozatímního prezidenta zůstává. Oznamil však i to, že si přeje jednat se všemi stranami. V případě sociálně demokratické vlády byl kandidátem na funkci ministerského předsedy Zsigmond Kunfi, ten ale vytvoření socialistické vlády neschvaloval. Poukázal na to, že časem by to znamenalo přechod ke komunismu.

Károlyi stále ještě nechápal, že poměr sil v maďarském dělnickém hnutí se změnil a neval v úvahu, že k moskevské orientaci sociální demokraté nebudou potřebovat hraběte Károlyiho, ale Bélu Kuna, oddaného stoupence Leninova. Dopoledne 21. března 1919 se vedení sociálně demokratické strany radilo o dalším postupu. Z návrhu Vilmosa Böhma se zrodilo rozhodnutí o nutnosti dohody s Maďarskou stranou komunistů a o vytvoření sociálně demokratické vlády. V téže době Jenő Landler jednal s komunistickými vůdci ve sběrné věznici. Ještě před koncem porady vedení sociální demokracie se Landler vrátil a informoval přítomné, že vedení Maďarské strany komunistů je připraveno se dohodnout o společném převzetí moci. S ohledem na tuto informaci přijalo vedení sociální demokracie nové usnesení, které oznamovalo nejen spolupráci s komunisty, ale i přijetí komunistického programu, tj. společnou vládu spočívající na principech proletářské diktatury. Proti usnesení hlasovali jen čtyři členové nové vedení, mezi nimi i Ernő Garami, který byl po více než dvě desetiletí vůdcem strany.

Odpoledne se jednající delegace maďarské sociální demokracie opět dostavila do sběrné věznice, kde byla uzavřena dohoda o organizačním sjednocení obou stran. Mezi jednajícími byl za sociální demokracii i Kunfi, který se pokusil Bélu Kuna přimět, aby místo sjednocení stran, které komunisti požadovali, byla uzavřena koalice. Na to však komunistický vůdce vůbec nepřistoupil. Vůbec celá procedura uzavírání paktu a její doprovodné znaky ukazovaly na to, že sociální demokraté si v krizové situaci počínali ukvapeně, zatímco Kun přesně věděl, co chce, i když i on musel učinit ústupek v tom, že sjednocená strana byla nazvána socialistickou.

Jako výsledek jednání sociálních demokratů s komunisty na konferenci konané ve sběrné věznici odpoledne 21. března se zrodil následující dokument: „Maďarská sociálně demokratická strana a Maďarská strana komunistů dnešního dne /21. 3./ na zasedání vůdců rozhodla o úplném sjednocení obou stran. Do té doby, dokud

86 Stov. Mária Ormos, Magyarország..., c. d., s. 46; Vilmos Böhm, c. d.

revoluční Internacionála nerozhodne o konečném pojmenování strany, bude jméno nové sjednocené strany Maďarská socialistická strana. Sjednocení se událo na tom základě, že ve vedení strany a vládní moci se obě strany účastní společně. Strana ve jménu proletariátu bezodkladně převezme celou moc. Dělnicko-rolnicko-vojen- ské rady budou uplatňovat diktaturu proletariátu. Právě proto se, přirozeně, upustí od plánu parlamentních voleb. Neodkladně bude vytvořena třídní armáda proletariátu, a proti imperialismu Dohody bude uzavřeno neúplněnější ozbrojené a duchovní spojení s ruskou sovětskou vládou.“ 87)

Současně s tímto jednáním – 21. března odpoledne – se konalo plenární zasedání Vojenské rady pod vedením Józsefa Pogánye, která se s velkým nadšením připojila k oficiálně zatím ještě nevyhlášené proletářské diktatuře.

Téhož dne večer ministerská rada schválila odmítavou odpověď na Vixovu notu. Vedoucími dohodové mise ji předal vyslanec ráda ministerstva zahraničí dr. Tibor Podmaniczky. „... Vláda není v situaci, aby mohla vzít na vědomí rozhodnutí mírové konference a aby spolupracovala při její realizaci. Toto rozhodnutí je v naprostém rozporu s vojenskou konvencí o příměří...; protože nebere na vědomí existenci zájmy země, může ohrozit vývoj státu a narušit mír. Protože maďarská vláda nemůže nést odpovědnost za realizaci tohoto rozhodnutí – neboť nebyla pozvána na mírovou konferenci a nemohla spolupracovat při vydávání rozhodnutí – vidí se nucena dnes odstoupit...“ 88)

O rozhodujících událostech, o sjednocení dvou dělnických stran na základě proletářské diktatury a o jejím vyhlášení na zasedání Vojenské rady se ale vláda nedozvěděla ani slovo. Kunfi, jeden ze signatářů dokumentu o sjednocení, oznámil ministerské radě pouze tolik, že sociálně demokratická strana je ochotna vytvořit vládu a Dělnická rada že přes noc sestaví seznam nové vlády. Kunfi a Böhm pak už jen žádali od Berinkeého vlády, aby propustila Kuna a jeho druhy na svobodu. Občanští ministři koalici vlády nechápali, proč požadují jejich sociálně demokratických kolegův okamžitě propuštění zadržovaných komunistických vůdců. Na otázku ministra spravedlnosti, jestli se sociální demokraté sjednotili s komunisty a zda Károlyi jmenoval vládu Dělnické rady, nedal ani jeden ze sociálně demokratických ministrů odpověď. Károlyi se později vyjádřil, že sociálně demokratických ministrů připravovali za jeho zády puč.

Zvláštní roli sehrál v celém dění Zsigmond Kunfi. V průběhu dopoledne se ještě pokoušel o takové řešení, které stálo blízko Károlyiho uvažování – komunistická strana nechť potvrdí svou dobrovolnou pasivitu vůči sociálně demokratické vládě. Na odpoledním jednání sociální demokracie s komunisty nadhodil možnost koalice obou dělnických stran, aniž by se však sjednotily. S tímto polovičatým řešením ale ne- souhlasil ani komunisté, ani levé křídlo sociální demokracie. Béla Kun nemínil ustoupit z proklamovaného principu světové revoluce a proletářské diktatury a trval

87 Vörös Könyv, c. d., s. 13-14

88 Tamtéž, s. 14-15

na samostatnosti Strany maďarských komunistů, přesvědčen, že levé křídlo sociální demokracie se k němu připojí. Aby se vyhnul nebezpečí nové roztržky, směřil se Kunfi se sjednocením obou stran na základě programu komunistů, tj. proletářské diktatury. Ani jemu, ani Böhmovi však nebylo jasné, v jaké podobě bude stát dál existovat, uvědomovali si však, že Károlyiho role v aktivní politice skončila. Nebyli ale schopni mu to otevřeně oznámit.⁸⁹⁾ Ani odstoupující vláda neměla informace o skutečném stavu věci. Odcházející ministři byli přesvědčeni, že Károlyi nadále zůstává prezidentským, který bude jmenovat novou vládu.

Skupina politiků kolem Istvána Bethlena se mezitím obrátila na podplukovníka Vixe se žádostí, aby byla nóta odvolána a Budapešť obsazena vojsky Dohody. Toto řešení považovali za jedinou možnost, jak se vyhnout nebezpečí bolševismu. Vix toto doporučení předal Franchetu d'Esperey, který sice byl nakloněn řešení vojensky obsadit Budapešť, k takové akci však potřeboval svolení Paříže. Károlyi k podobnému kroku, tj. obrátit se k Paříži o pomoc a žádat o intervenci Dohody, ochoten nebyl, neboť si uvědomoval, že by to znamenalo přijmout pařížský mírový diktát, z maďarského národního hlediska nepříznivé rozdělení země, a počítat s tím, že vojenská okupace by jen posílila kontrarevoluční tendence v zemi.

Mezitím došlo k vyhlášení Republiky rad a na zasedání Dělnické rady bylo přečteno prohlášení podepsané Károlyiho jménem, podle něhož předává moc proletariátu Maďarska:

„Lidu Maďarska! Vláda odstoupila. Ti, kteří dosud z vůle lidu a s podporou maďarského proletariátu vládli, nahlédli, že naléhavá síla poměru vyzaduje nový směr. Pořádek ve výrobě je možno zabezpečit jen tehdy, když moc vezme do rukou proletariát. Vedle hrozivé anarchie ve výrobě je v krizi i zahraničně politická situace. Pařížská mírová konference v tajnosti rozhodla tak, že téměř celé území Maďarska vojensky obsadí. Dohodová míse vyhlásila, že demarkační linií od této chvíle považuje za politickou hranici.“

Zřejmým cílem dalšího obsazení země je učinit celé Maďarsko nástupním a operačním prostorem proti armádě sovětského Ruska, které bojuje na rumunských hranicích. Nám uloupené území by se stalo žoldem těch rumunských a českých jednotek, s nimiž chtějí porazit armádu sovětského Ruska. Já, jako dočasný prezident Maďarské lidové republiky, se obracím k světovému proletariátu se žádostí o spravedlnost a o pomoc proti tomuto rozhodnutí pařížské mírové konference. Odstupují a předávám moc proletariátu Maďarska. Mihály Károlyi v. r.⁹⁰⁾

Na druhý den, 22. března 1919, vyšlo prohlášení ve všech budapeštských denících. I když jeho věrohodnost nikdo nezpochybnil, dokument byl podvrh. Károlyi prohlášení nepodepsal, dokonce je ani neviděl. Vilmos Böhm se k té události později vyjádřil takto: „Proklamaci s podpisem Mihálye Károlyiho, vydanou 22. března, v níž

89 Srov. Tibor Hajdu, Károlyi, c. d., s. 329; Mária Ormos, Magyarország, c. d., s. 48
90 Vörös Könyv, c. d., s. 21

předává moc proletariátu, formulovali jiní bez jeho vědomí. Károlyi to nikdy nepodepsal a v novinách vyšla jen proti jeho vůli. Jeho jméno pod dokument jednoduše napsali jiní.“⁹¹⁾ Károlyi prohlášení nedementoval, třebaže, jak konstatoval v mnoha případech, vyhlášení Republiky rad ani principiálně, ani z hlediska mezinárodního poměru síl nemohl schvalovat. „Vyhlášení Republiky rad byla chyba“, napsal v soukromém dopise na konci října 1919, „ale navzdory tomu, že jsem to jasně viděl, neuměl bych si srovnat se svým svědomím, abych podrazil pokus, který směřuje proti takovému imperialismu, jehož představitelé jsou připraveni ptiivést na žebráckou hůl milióny nevinných maďarských lidí.“⁹²⁾

Úvodník v listu Pesti Hírlap 22. března napsal: „Pařížská mírová konference v tajnosti rozhodla o hranicích našeho státu, aniž se nás zeptala. Takto vytvořené hranice znamenají pro maďarský stát ortel smrti. Takovéto rozšířené obsazení území nám uvázalo smyčku na krk. Shledáváme jen jako přirozené a považujeme za správné, že maďarská vláda na sebe uskutečnění tohoto rozsudku smrti nevzala.... To, co se večera a dnes stalo, a co se od té doby bude dít, je jen logickým chováním Dohody, ta za všechno nese odpovědnost. Zase la vítr, bude sklízet bouři. Je to její přání, aby nepokračovala nová, demokratická republika... Čeho se Dohoda obávala na Východě, to sama vyvolala v život: proletářskou diktaturu v Maďarsku. Toto je triumf politiky Dohody. Lloyd George může oznámit bouřícím se anglickým dělníkům a američtí pověřenci mohou oznámit prezidentu Wilsonovi, jaký plamen zapálila na východě Clemenceauova nenávisť.“⁹³⁾

Vixovu nótu nepovažovali za příliš šťastnou ani britští a američtí spojenci. Profesor Brown, kterého ve dnech revoluce vyslal do Budapešti Coolidge, obvinil Vixovu mísi, že Károlyiho a jeho stoupence věhna do zoufalé situace a poznamenal, že „způsob dalšího a dalšího posunování demarkační linie připomíná starý nápad, podle kterého je psí ocas třeba usekávat podle obratlů, protože tak způsobíme méně bolesti.“⁹⁴⁾ Také Wilson se vyjádřil, že Károlyiho pád byl způsoben Vixovou nótou.

Avšak poté, co se stalo zřejmým, že Károlyi zůstává doma a podporuje novou vládu, sympatie vůči němu byly vystřídaný spekulacemi, pocházejícími hlavně z pařížských a bukurětských zdrojů, že 21. března připravoval on, za podpory Lenina a německého generálního štábu, a že Károlyiho vláda vedla nacionálně bolševistickou propagandu, jejímž vyvrcholemím 21. března byl. Šéf Taylorovy mise 29. března 1919 hlásil: Vixova nóta byla vážná chyba, která napomohla porážce Károlyiho režimu. Když už však k vyhlášení Republiky rad došlo, Károlyiho nelze povolát zpět ani v tom případě, kdyby ultimatum o hranicích bylo odvoláno. Změna režimu je neodvolatelná.⁹⁵⁾

91 Tamtéž

92 Srov. Tibor Hajdu, Károlyi, c. d., s. 332; Mária Ormos, Magyarország, c. d., s. 48

93 Vörös Könyv, c. d., s. 21-22

94 Srov. Tibor Hajdu, Károlyi, c. d., s. 333

95 Tamtéž. Cit. dle Hoover Institut ARA Paris. 73 box. A. Taylor, zpráva z 29. 3. 1919

II. MAĎARSKO A POČÁTKY VERSAILLESKÉHO MÍROVÉHO SYSTÉMU

Pro dohodové politiky se pak Károlyi stal „bláznivým hrabětem“, který se kvůli svému slabému charakteru a vívem špatného okolí stal boříševikem.

Když 22. března 1919 sociálně demokratický týdeník *Az Ember* žádal od Károlyiho jeho stanovisko k tomu, proč předal moc proletariátu, Károlyi na otázku neodpověděl, ale mluvil o tom, proč bylo třeba odmítnout Vixovu notu: „Nejkrajnějšími nacionalisty počínaje po nejkrajnější komunisty bylo možno dát jen jedinou odpověď: Nikdy.“ A dále pak uvedl: co se stalo nyní, je přirozené; je třeba vidět, že na Západě rozhoduje nikoli Wilsonovo slovo, ale slovo generálů, a od těch není možno čekat nic dobrého. Proto se on postavil na princip socialismu, a proto chce věnovat všechny své síly vlastenecké práci. „Je třeba vytvořit nový společenský řád, na základě jeho nového hospodářského a morálního obsahu přebudovat celý svět a vytvořit velké, svět oslovující porozumění, které nezná demarkační čáry.“⁹⁶

Nota mírové konference ale, přestože jí kritická situace kulminovala, sehrála už jen úlohu katalyzátoru. Károlyi a jeho demokracie se ocitli ve vzduchoprázdnu, bez jakékoli společenské podpory. Většina maďarské společnosti tak uvolnila Kunovi cestu k moci z bezradnosti, v naději, že se mu podaří to, co se nepovedlo Károlyimu, zachovat integritu Maďarska. Kromě dělnictva mohla proletářská republika počítat se společenskou podporou inteligence, která od Republiky rad očekávala, že pomůže zbourat zdi, které tak zúžily maďarský duchovní život a byly odpovědné za provinčníonalismus kultury. Stála za ní část důstojnických vrstev, neboť mezi příčinami jejího vzniku nebylo možno zakrýt věc národní obrany. Kruh příznivců a podporovatelů Republiky rad se pak mohl rozšířovat podle toho, do jaké míry se jí podaří získat vesnici a uspokojit požadavky rolnictva, a jak se jí podaří bránit národní zájmy. Sociální demokracie se ochotně zřekla samostatnosti vlastní strany jednak kvůli přítrážlivosti smových předstev o socialismu, jednak, a to pravděpodobně rozhodněji, se pustila do uskutečňování programu, jehož kroky z valné části diktovali komunisté, kvůli obraně území země. To podporovala i první prohlášení Bély Kuna. V poselství zasláném Leninovi například oznámil dva důvody vzniku Republiky rad a vedle požadavku řešení společenských problémů zmínil rozdělení země a uloupení toho nejlepšího, což maďarský lid, jak psal Kun, nechtl strpět. V druhém poselství výslovně žádal Lenina o podporu proti „imperialistickým lupičům“.⁹⁷

To odpovídalo rozhodujícím představám sociálně demokratických vůdců, kteří Bélu Kuna potřebovali právě proto, aby tvořil jistý spojovník směrem k vůdcům sovětského Ruska, s kterými by pak bylo možno vypracovat rámeček i podrobnosti vojenské spolupráce. Ostatně se jim zdálo, že za tuto možnost strana ani nebude muset zaplatit příliš vysokou cenu. Přesvědčovala je o tom i okolnost, že velká většina lidových komisařů byli sociální demokraté, a i v čele revoluční vlády-rady stál sociální

MAĎARSKÁ REPUBLIKA RAD

demokrat Sándor Garbai. To však byla jen klamná představa – jednak náměstci lidových komisařů, kteří velmi rychle získali větší vliv než sami komisaři, sestávali většinou z komunistů, jednak faktickým vůdcem Republiky rad se stal komisař pro zahraničí Béla Kun. A tak revoluční rada ve svých rozhodnutích a praktické činnosti stále více naplňovala komunistický radikalismus. Jako první byly nařízeny prohibice a stanné právo, podle něhož mohl být smrti potrestán každý, kdo bude odporovat rozkazům Republiky rad a bude podněcovat povstání nebo rabování.

22. března 1919 byla zveřejněna výzva Maďarské socialistické strany a revoluční rady lidových komisařů *Mindenkihez!* (Všem!), která oznamovala, že proletariát přebírá všechnu moc do svých rukou, Maďarsko se stalo republikou sovětů-rad, a tato nová moc okamžitě začíná řadu velkých činů na přípravu a uskutečnění socialismu a komunismu. Vyhláší socializaci velkostatků, dolů, velkopodniků, bank a dopravních podniků. Pozemkovou reformu uskuteční nikoli rozdělením půdy, ale prostřednictvím socialistických výrobních družstev.⁹⁸ V krátkém shrnutí tak vytyčila okamžité uskutečnění tehdejších socialistických předstev a zároveň oznamovala, že proletářská republika „organizuje mocnou proletářskou armádu, a zcela přijímá myšlenkovou a duchovní společenství s vládou sovětského Ruska a proletariátu Ruska nabízí ozbrojené společenství.“

Jednou z příčin radikalismu komunistů bylo bezpochyby to, že sociální demokraté neměli jasno v praktickém uplatňování a ve způsobech a míře především zespolštění výrobních prostředků, a také jejich stanovisko v otázce půdy a pozemkové reformy bylo značně nejisté. Další příčinou radikalismu bylo kategorieké vystupování komunistů vůči sociálním demokratům, kteří většinou dodržovali demokratická pravidla a neměli žádné zkušenosti v praxi uplatňování politické moci vůči komunistům. Kromě toho jak komunisté, tak socialisté chtěli udělat všechno pro to, aby získali zalíbení a podporu Moskvy. Navíc se Béla Kun a jeho druzi mohli neustále odvolávat na vzor sovětského Ruska a jeho proklamované úspěchy, kdežto umírněně křídlo se nemělo na co odvolávat. Tak byla s horečným spěchem uskutečňována „socializace“, během níž byly postátněny banky, doly a velkopodniky, pod zámkou inventarizace byly zavírány obchody, později pak byly znárodněny všechny podniky nad zo zaměstnanců a velkoobchod přešel do státních rukou. Potom se do veřejného vlastnictví dostaly budovy sloužící školským a kulturním účelům, dodavatelské podniky a filmový průmysl včetně kin. Výroba, doprava a obchod byly tak z valné části ochromeny a četní přední velkopodnikatelé byli vzati do vazby jako rukojmí. Výroba silně poklesla dílem kvůli neodpovědným zásahům, dílem kvůli nedostatku surovin i odborných pracovníků, a k tomu se velmi brzy přidaly sabotážní akce. Škoda utrpěná v průmyslu byla později vyčíslena na hodnotu téměř půldruhé miliardy korun.

⁹⁶ Srov. Konrád Salamon, c. d., s. 45; dále srov. György Ránki, *Magyarország története VIII.*, c. d.; Tibor Hajdu, *Magyarország története a XX. században*, Budapest 1969; Mária Ormos, *Magyarország, c. d.*, Ignác Romsics, *Magyarország története a XX. században*, Budapest 1999

⁹⁷ *Az Ember*, 25. 3. 1919
⁹⁸ Srov. Mária Ormos, *Magyarország, c. d.*, s. 50

Otázka půdy nebyla vyřešena ani teď. Nařízení ze 4. dubna bez náhrady vyvlastnilo střední a velké statky, což přechodně způsobilo velký zmatek, protože z nařízení nebylo jasné, statků jaké rozlohy se nařízení týká, a venkovská chudina se k půdě stejně nedostala. Protože postátněnými statky i nadále jako výrobní komisaři disponovali bývalí hospodáři, bezzemci hladovějící po půdě žádnou změnu oproti minulému režimu nezaznamenali. Rolníci, kteří ještě vyvlastnění nebyli, se pak velmi báli, kdy dojde řada na ně. Jestliže buržoazní republika se příliš netěšila podpoře vesnice, tak nyní se podařilo dosáhnout, že velká většina rolnictva se stala vůči nové moci otevřeně nepřátelskou.

Život celé společnosti byl negativně ovlivňován stále se zhoršujícími poměry – trvající hospodářskou blokádou, nedostatkem surovin, vážnou dopravou, nedůvěrou vesnice vůči penězům, nezaměstnaností, a nyní už i tím, že část území bývalých Uhers byla okupována.

Revoluční rada bezpochyby přinesla i sociální opatření. Byly zvýšeny mzdy, zavědno povinné pojistění dělnictva, které bylo rozšířeno i na zemědělské dělníky, byla vytvořena možnost zotavení pro chudé děti v Budapešti, a na úkor bohatého měšťáckého obyvatelstva se zlepšily bytové poměry dělnických rodin s mnoha dětmi. Tyto kroky však neměly reálný poklad a na postavení dělnictva nic podstatného změnit nemohly. Kromě jiného už proto ne, že se náhle velmi zúžil sortiment zboží a za peníze nebylo co nakupovat. Zemědělství neprodukovalo a průmysl téměř nic nevytáhl. Stát se pokoušel napravit tuto situaci např. rekvírováním potravin, které pak rozdělával v továrnách.⁹⁹

Jedno z prvních opatření nového režimu bylo zrušení četníků a strážníků. Na organizování veřejného pořádku byly zřízeny rudé gardy, které ne vždy fungovaly a zásady spravedlnosti dodržovaly jen sporadicky. Zrušen byl i dosavadní systém soudnictví. Tradiční soudy byly zachovány jen pro otázky veřejnoprávní, vedle nich ale byly zřízeny tzv. „revoluční“, „stanné“ soudy, které sestávaly většinou z laiků. Veřejná správa se zhroutila, a nové orgány byly vytvořeny jen v nedostatečné míře. 7. dubna byly uspořádány všeobecné volby, na jejichž základě mělo vzniknout Zemské shromáždění rad, jakož i volby do místních rad. Volební právo bylo odebráno těm, kteří „žili z práce druhých“, tj. podnikatelům, statkářům, obchodníkům a dále kněžím a řeholníkům. Ze Zemského shromáždění rad se měla stát instituce, která by plnila zákonodárnou úlohu parlamentu, což se ale nestalo, protože zasedala pouze jednou. Namísto toho velký význam získala Budapešťská ústřední dělnická rada, v níž zasedalo 500 zástupců organizovaného dělnictva v Budapešti. Ve větších městech byli do rad voleni většinou sociální demokraté a komunisti, na venkově se pak ve velkém počtu stávali členy rad rolníci těšící se dobré pověsti, místní inteligence, nebo bylo jednoduše znovu zvoleno původní staré úřednictvo. Venkovské rady uplatňovaly možnou samostatnost a mnohokrát příkazům a doporučením z Budapešti nevyhovely.

⁹⁹ Stov. Mária Ormos, Magyarországi, c. d., s. 52.

Jestliže v souvislosti s lidovou republikou bylo možno konstatovat, že ani za pět měsíců své existence nebyla schopna položit základy nového maďarského státu, v případě Republiky rad došlo k tomu, že dosud fungující prvky této státnosti – veřejnou správu, orgány veřejné bezpečnosti, systém soudnictví, zcela rozvrátila a na jejich místo postavila ze společenského hlediska omezené a ve svém fungování nejisté a nekontrolovatelné útvary.¹⁰⁰

Vyhlášení Republiky rad mělo velký vliv na vývoj ve střední Evropě a svým příkladem dalo nový impuls revolučním hnutím v Německu, Rakousku, Československu, Rumunsku a Jugoslávii. Západní demokracie byly velmi zneklidněny představou, nebude-li dělnictvo středoevropských zemí maďarský příklad následovat. Zprávy přicházející z Budapešti zaskočily i pařížskou mírovou konferenci a ovlivnily její další jednání. Západní mocnosti s výjimkou Francie vinily z pádu Károlyiho režimu Vixovu notu a Clemenceaovu protimaďarskou politiku. 24. března se na mírovou konferenci notou obrátil lidový komisař pro zahraničí Béla Kun. Především uznal platnost bělehradské konvence, podepsané předchozí Károlyiho vládou, a odmítl vzít na vědomí poslední Vixovu notu z 20. března. Zároveň vyjádřil ochotu k jednání o otázkách hranic na základě principu sebeurčení a pozval delegace Dohody do Budapešti. „Jsme připraveni k jednání o územních otázkách na základě principu sebeurčení národů, a k územní integritě přihlížet výhradně v souladu s tímto principem“, stálo v notě.¹⁰¹ Nóta rozvířila diskusi o odpovědnosti za vyvolání bolševické revoluce v Maďarsku a o dalším postupu konference vůči ní. Třebaže se představitelé vítězných mocností neshodovali v představách o konkrétních formách a prostředcích, základním cílem bylo potlačení revoluce. Centrem tohoto snažení se stala Paříž. Nástupnické státy – Československo, Rumunsko a Jugoslávie – se snažily této situace využít a jako strážci středoevropského pořádku požadovaly splnění svých požadavků s větší energií. Beneš v dopise Clemenceaovi z 25. března 1919 obrátil jeho pozornost na nebezpečí, které se v důsledku vítězství Maďarské republiky rad jakož i pozdvižení německého, rakouského a polského revolučního hnutí pro Československo vytvořilo. Zároveň požádal o to, aby v zájmu udržení pořádku podpořil jeho požadavky proti třem výše uvedeným státům.¹⁰² Bukurešť a Bělehrad argumentovaly podobně.

Pařížská konference zvažovala všechny možnosti při hledání způsobů, jak vyřešit nenadálou krizi – od úvah o bezprostřední vojenské intervenci proti Republice rad přes navázání styků s ní až po hospodářskou a politickou podporu středoevropských států. Hlavním stoupencem intervence byla Francie. 27. března předložil maršál Foch na mírové konferenci konkrétní plán vojenského zásahu proti Maďarské republice rad, kterého se měly účastnit i armády Rumunska a Československa, a dal jej Nejvyšší

¹⁰⁰ Stov. tamtéž, s. 53.

¹⁰¹ Magyarországi története 1918-1919, Budapest 1980, s. 156.

¹⁰² viz O Československé zahraniční politice, Praha 1956, s. 48.

radě ke schválení. Delegation Spojených států a Velké Británie Fochův plán odmítly, neboť se nechtěly vojensky angažovat v Evropě ve prospěch Francie a navíc ani v úspěch tažení příliš nevěřily. Zaujaly proto vykávací stanovisko a akceptovaly výzvu Maďarské republiky rad na vyslání dohodové mise do Budapešti. Do Maďarska byla ve smyslu této koncepce vyslána zvláštní mise v čele s generálem Smutsem. Smuts přijel do Budapešti 4. dubna 1919 s mnohem příznivějším návrhy na vytvoření demarkační linie, než obsahovala Vixova nota, slíbil vyřešení hospodářské blokády, pozvání Maďarska na mírová jednání a především to, že nová demarkační linie neovlivní vytváření konečných hranic země – tedy ústupky, o kterých si demokratický Károlyi mohl nechat jen zdát. Vůdci Republiky rad však byli ochotni přijmout novou demarkační linii jen za předpokladu, když obsazující jednotky se nebudou vměšovat do hospodářských a politických vztahů země a území bývalých Uher, zatím obsazená Rumuný, Sby a Českoslováky, budou v intencích bělehradské konvence vrácena pod maďarskou správu. Vzájemná výměna názorů nevedla k žádnému výsledku, a tak Smuts 7. dubna bez jakéhokoli úspěchu odjel z Budapešti.¹⁰³

Bylo zřejmé, že vedení Republiky rad od počátku pokračovalo v zahraniční politice svých předchůdců. Obsahovou změnu ovšem znamenalo Kunovo chápání této politiky jako uskutečňování jednoho aspektu mezinárodní proletářské revoluce, socialistického spoluzití podunajských národů. Ideálním cílem Bély Kuna bylo obnovení území bývalého uherského státu, spočívajícího na autonomii národností, ve federativních či konfederativních rámcích. Sociální demokraté, ale i jednotliví komunističtí vůdci viděli hlavní smysl existence Republiky rad v jejím pojmání národní otázky, a té připisovali prvořadou důležitost. Kunova politika, jejímž hlavním smyslem byly průtahy v zájmu očekávané ruské pomoci, je neuspokojovala.

16. dubna 1919 rumunská armáda, vědoma si podpory Francie a Itálie, přebročila demarkační linii, obsadila Alföld a postoupila až k Tise. Československá vláda, motivována obavou z bolševismu stejně jako zájmem získat s poraženým Maďarskem co nejvícehodnější hranici (vznášela nároky např. na uhelnou pánev Salgótarján a na významná území v západním Maďarsku v zájmu vytvoření československo-jugoslávského koridoru, a považovala za nutné co nejdříve obsadit území Podkarpatské Rusi, slíbené spojeneckými mocnostmi, před příchodem rumunských jednotek), viděla po počátečním váhání v připojení se k rumunskému útoku proti Maďarsku příležitost, jak realizovat bez většího rizika svoje zájmy. 26. dubna 1919 československá armáda přebročila demarkační linii, pronikla do Podkarpátí, poté postupovala ve směru na Eger a Miskolc a dostala se bezprostředně pod uhelnou pánev Salgótarján. Vojenská situace Republiky rad se tak stala velmi vážnou. 30. dubna revoluční vláda zaslala rumunské, československé a srbské vládě nótu, v níž informovala vlády těchto tří zemí, že nezastává princip územní integrity a uznává jejich národní územní požadavky.

¹⁰³ Srov. Zsuzsa L. Nagy, The Mission of General Smuts to Budapest, April 1919, In: Acta Historica 1965, 1, s. 63; Magda Ádám, A Kísántant, c. d., s. 33

Zároveň vlády Československa a Rumunska vyzvala, aby okamžitě přerušily vojenské akce proti Maďarsku. Současně s touto výzvou se obrátila na prezidenta Wilsona, aby učinil opatření k přerušení vojenské intervence. Spojené státy a Velká Británie intervenční akce obou států, vedené bez oficiálního souhlasu s dohodovými velmoce, rozhodně odmítly a dosáhly toho, že mírová konference dopisem vyzvala Bukurešť a Prahu, aby okamžitě přerušily útok.¹⁰⁴ Rumunsko v dané situaci považovalo za smysluplnější přechodně další postup zastavit, tím spíše, že ultimatum sovětské vlády, které požadovalo vyklizení Bessarabie, přimělo rumunskou vládu k tomu, aby svou vojenskou sílu koncentrovala na sovětsko-rumunské hranici.

Vlivem rumunských a československých úspěchů se Republika rad dostala do vážné krize. Odborářští vůdci, kteří považovali postavení Maďarska za beznadějně, vyzvali revoluční vládu lidových komisařů k rezignaci a navrhli, aby moc předala odborové vládě. 2. května Zsigmond Kunfi a několik členů vlády také doporučovali, že je třeba předat moc do rukou odborové organizace, protože s revoluční vládou Dohoda nebude ochotna jednat. Odborářští vůdci v čele s Károlyem Peyerem argumentovali tím, že Republika rad nedostala žádnou pomoc ani od zahraničních proletářů, ani od sovětského Ruska, očekávaná světová revoluce zatím nepřišla a západní velmoci se nesmíří s tím, aby v Maďarsku, v srdci Evropy, zapustila kořeny proletářská diktatura. Proto navrhli vytvořit buržoazní vládní koalici za účasti odborů, což by mohlo být přijatelné i pro Dohodu. Přijetí tohoto střízlivého stanoviska zabránilo rozhodně vystoupení Bély Kuna, který si zajistil podporu vojenských vůdců, sympatických s pokračováním dalších bojů. Od počátku května tak začala druhá etapa vlády Republiky rad, která byla charakterizována na jedné straně efektivní obranou země, na druhé straně organizováním kontrarevolučního odporu a na druhé straně rozpoutáním revolučního teroru.

Organizování armády řídil generální štáb pod vedením Vilmoze Böhma, který náčelníkem generálního štábu jmenoval Auréla Stromfelda, bývalého plukovníka generálního štábu. Bylo oznámeno organizování stálých jednotek z dělnictva, shromážděny a přeorganizovány zbylé jednotky a zavedena všeobecná branná povinnost od 18 do 45 let. Generální štáb požadoval železnou kázeň, zavedl vojenské stanné soudy. Řízení jednotek bylo svěřeno důstojníkům z povolání, které s komunisty spojoval „společný zájem obrany vlasti“. 1. května se podařilo poslat na frontu téměř 15 tisíc vojáků, do poloviny května se početní stav Rudé armády blížil 120 tisícům a do konce měsíce dosáhl 200 tisíc. Na začátku května zahájil Stromfeld útok proti československým jednotkám v prostoru Salgótarján, 20. května přistoupil k vytláčování československých jednotek z území Maďarska a zahájil severní ofenzívu, kterou od sebe byly odděleny československé a rumunské vojenské síly. Počátkem června maďarská Rudá armáda přebročila demarkační linii, obsadila Košice a střední a východní část Slovenska.

¹⁰⁴ Srov. Zsuzsa L. Nagy, A párizsi békekonferencia és Magyarországi, Budapest 1965, s. 79

V Prešově pak byla pod jejím vlivem vyhlášena Slovenská republika rad.¹⁰⁵ Základem Kunova rozhodnutí bylo rozšířit maďarskou revoluci i za demarkační linii a napomoci tak vzniku socialistického, konfederativního státu ve střední Evropě. To však byly zcela nereálné a naivní představy.

Zprávy o postupu maďarské armády a o situaci na Slovensku vyvolaly v Paříži prudkou diplomatickou reakci. Clemenceau v Nejvyšší radě informoval, že Maďaři zaučili proti Čechům, v důsledku čehož nastala vážná situace, a kategoriicky navrhl, aby se Maďarům nařídilo okamžitě zastavit postup, nebo jinak použije násilí.¹⁰⁶ Československá vláda žádala vojenskou pomoc a svou vojenskou akci proti Maďarům ospravedlňovala poukazem na nutnost boje proti bolševismu. Konference však z neúspěšné akce obvinila Československo. Beneš byl předvolán před Radu čtyř a obviněn z překročení demarkační linie. Masarykovi o tom z Paříže, dotčen přístupem konference, napsal: „...Rada Čtyř nás zavolała a obžalovala, že jsme my překročili demarkační čáru, že jsme vinni atd. Nechápu a nepochopím situaci. Lloyd George je úplně v rukou travaillistů, má strach dotknout se bolševiků a spojení s Němci nevidí a nepochopí. Stejně i ostatní. Clémenceau je neschopen věci pochopit a všichni mají jen strach z revoluce dělnické doma. Na nic jiného nemyslí a nepochopí. Národy v Centrální Evropě chápou už jen jako materiál neschopný dobré organizace... Nám vytkají, že prý jsme nejdříve překročili linii, pak jsme byli bití a nyní křičíme. K tomu podotýkám: zde je dvojitý proud. Vojáci jsou proti Konferenci, proti Clémenceauovi a ostatním a chtějí na to jít s vojskem. Proto všem říkájí: jděte na to ostře, jen fait accompli něco znamená před Konferencí. A Konference jde zůřivě proti těmto koncepcím a potírá to...“¹⁰⁷ Zároveň si však Beneš velmi dobře uvědomoval, že bez podpory Dohody nelze na mírové konferenci vybojovat žádný úspěch a že je třeba za všech okolností zachovávat loajalitu, k čemuž nabádal i domácí politickou scénou: „Kdybychom šli na Miškovce /Miskolc – E. I./, vyhráli a neprosili pak o pomoc, nic by nebyli řekli. Ale volání o pomoc je zde popudilo. Bylo by dobře, aby tisk po druhé také opatrněji a klidněji mluvil a jednal. Zde afféra maďarská přitrozně nám škodí.“¹⁰⁸

Poskytnout požadovanou vojenskou pomoc a vystoupit proti Budapešti byl připraven maršál Foch, ale jen za podmínek, když Strbové, Rumuni a Českoslováci vystoupí spolu. Paříž si přála světit akci Benešovi. Po rozhovorech s Benešem maršál Foch vypracoval vojenský plán na porážku Republiky rad, a v něm počítal s účastí československé, srbské a rumunské armády. Plán však nedokázal prosadit ani u Srbsí, ani u Rumunů. Strbové si i nadále přáli uchovat svou neutralitu, a Rumuni pak všechny

105 Podrobněji viz Marián Hronský, *Boj o Slovensko a Trianon*, c. d.

106 Stov. Jozef Klimko, *Politické a právní dějiny hranic predmnichovskej republiky (1918-1938)*, Bratislava 1986, s. 83

107 Zdeněk Šolle, *Masaryk a Beneš ve svých dopisech*, c. d., s. 275

108 Tamtéž, s. 277

výhody, které vyplývaly z úspěchů Rudé armády, získaných v boji proti Československu, si chtěli zachovat pro sebe. Fochův plán tedy padl.¹⁰⁹

Nespokojen s postupem Dohody vůči Maďarsku byl také prezident Masaryk. V „naprosto důvěrném a tajném“ dopise Benešovi ze 16. 4. 1919 vypočítává důvody pro invazi proti Maďarsku: „Maďarský bolševismus jest nacionalistický. Jeho vlastní plán je způsobit co možná největší zmatky a hlavně ochuzení obyvatelstva, aby nemohlo platit Ententě a aby ve své nouzi proti požadavkům Ententy bylo podníceno... Socialisté vidějšť jsou ve spojení s Bélou Kunem. Viděň se také zbolševizuje, aby obyvatelstvo podnítla proti požadavkům Ententy... Také Poláci užívají bolševismu proti nám. Krakovská frakce způsobila zmatky řešinské, okupuje nám částí Spiše a Oravy pod záminkou ochrany proti bolševismu. Ve skutečnosti krakovská frakce pokračuje v politice s Maďary a Němci, které přivykla za Rakouska... Ententa ve svém zájmu musí konečně pravý stav ve východní Evropě pochopiti. Předložte toto Radě Čtyř, dejte také Scotusovi /Seton-Watson – E. I./ a jiným spolehlivým přátelům.“¹¹⁰ Potenciální invazi proti Maďarsku hodlal Masaryk využít pro podporu československých požadavků vůči Maďarsku: „I. Zmocníme se částí nutného území za Dunajem, přede vším: a) pravého břehu naproti Bratislavě až k rakouským hranicím. Možná, že bychom zabrali celý pruh pravého dunajského břehu alespoň po Komárno; b) naproti Komárnu tolik, abychom opanovali most a Dunaj. 2. Od Ipoly počínajíc kout Dunaje až k Vosovu /Vác/ a odtud rovnou k demarkační čáře. Nynějšť vpád Maďarům území pro budoucí vpády. 3. Dobudeme Budapešti a přinutíme Maďary k zaplacení všech škod a výloh. Na to konto vezmeme si lokomotivy, vagony, dunajskou flotilu a válečný materiál. Toto všechno ostaně z velké části nám připadá jakožto likvidační materiál. Tyto plány dali bychom ovšem schválit Ententou; alespoň by nám nesměla překážet, neboť nežádáme nic, než k čemu budem mít právo a co jest nutné k zabezpečení budoucnosti.“¹¹¹ To byl dost podstatný posun v Masarykových představách o velikosti území obývaného Maďary, které by mělo být připojeno k Československu, k nimž došlo od ledna 1919, jak vyplývá z Masarykovy korespondence s Benešem, kdy si nepřál mnoho území obývaného Maďary. (Podrobněji viz z. část této kapitoly)

Spojené státy a Velká Británie i nadále odmítaly zasahovat do tohoto konfliktu a preferovaly vyřešit celou situaci diplomatickými prostředky. Obdobný postoj zastávala i Itálie. Nadále byl proto uplatňován diplomatický nátlak. 7. června předseda mírové konference Clemenceau adresoval nótu maďarské revoluční vládě, v níž pod hrozbou všeobecného úroku Dohody požadoval okamžité přerušení vojenských operací proti Československu a stažení maďarské armády na demarkační linii.

109 Stov. Magda Ádám, *A Kisantant*, c. d., s. 35

110 Zdeněk Šolle, *Masaryk a Beneš*, c. d., s. 282

111 Tamtéž, s. 281

V případě splnění ultimata naznačil, že představitelé maďarské vlády budou pozváni na mírové jednání do Paříže.

Béla Kun se v odpovědi z 9. června odvolal na sebeobranu kvůli porušení bělehradské konvence a navrhl, aby zainteresované strany ve Vídni uzavřely příměří. V note dále zdůraznil, že maďarská vláda rad si přeje žít s celým světem v míru, tím spíše, že nestojí na základech územní celistvosti.

13. června 1919 byla v Paříži definitivně stanovena demarkační linie mezi Maďarskem a Československem jakož i mezi Maďarskem a Rumunskem, které na severu a východě byly shodné s pozdějšími hranicemi trianonskými. V obou případech se v podstatě uplatnilo francouzské stanovisko. Současné s tím spojenecké mocnosti 15. června vyhlásily v note ukončení nepřátelství mezi bojujícími stranami a vyzvaly maďarskou vládu rad, aby svoje jednotky na severu stáhla za předepsané hranice: „V zájmu míru a pravdy prohláší spojené a přidružené mocnosti: za prvé, že hranice, které budou popsány v následujících telegramech, budou trvale oddělovat Uhersko od Československa a Rumunska; za druhé, že armády těchto států se zavazují, aby ihned zastavily nepřátelství a v době co nejkratší se stáhly za hranice takto stanovené.“¹¹² Výzvu ještě umocnilo ultimatum maršála Foché, požadující, aby se Rudá armáda stáhla na vryčené hranice do 24. června. Vrchní velitel maďarské armády Vilmos Böhm výzvu přijal a 19. června přijalo podmínky note také Zemské shromáždění rad. V rozhodování sehrála svou úlohu stále více se projevující nespokojenost v zemi a počínající rozklad armády, který přijaté rozhodnutí jen urychlilo. Aurél Stromfeld na znamení protestu odstoupil ze své funkce šéfa generálního štábu a jeho příkladu následovalo také mnoho důstojníků z povolání. Od 30. června začali Maďaři vyklzet území Slovenska a 4. července nestál na slovenské půdě žádný maďarský voják. Podkarpatská Rus byla československým vojskem obsazena na přelomu srpna a září 1919. Tak byla válka na Slovensku skončena diplomatickým zárokem Dohody. Rumunsko však výzvě mírové konference nevěnovalo pozornost. Svou armádu nestáhlo, dokonce přešlo do dalšího útoku a postoupilo až k Budapešti.

Opatření proletářské diktatury, její stále častější teroristické excesy a chybná ekonomická a politická rozhodnutí způsobila, že počet nespokojenců s bolševickým režimem narůstal. Do pohybu se začaly dávat všechny vrstvy a skupiny, které se cítily být novým režimem poškozeny – nejen vyvlastnění kapitalisté a statkáři, ale rolníci, důstojníci kadeti, obyvatelstvo měst. Teror odrazil od Republiky rad i velkou část inteligence, která ji původně podporovala. Na přelomu května a června 1919 se na různých místech Zadunají konala vystoupení proti moci rad, propukaly stávky železničářů, a v župě Vas, Sopron a Moson došlo až k ozbrojenému vystoupení proti bolševickému režimu, které však bylo nemilosrdně potlačeno. V červnu vypuklo proti proletářské diktatuře lidové povstání na území mezi Dunajem a Tiszou. Bezpro-

¹¹² Peroutka, Budování státu III, c. d., s. 697

střední příčinou bylo bezohledné rekvírování obilí pro zásobování měst. 24. června Tibor Szamuely povstání krvavě potlačil – jen v Dunapataji padlo se zbraní v ruce 48 povstalců.¹¹³ Ve stejnou dobu vypuklo povstání i v Budapešti za účasti vojenských kadetů Akademie Ludovica, které ovšem velmi rychle zlikvidovaly jednotky Rudé armády. Očekávaným masovým represím se podařilo zabránit jen díky Aurélu Stromfeldovi, který v zájmu svých bývalých odchovců proti represím rozhodně vystoupil.

Na svržení režimu a převzetí moci se na území, která nespadala pod kontrolu Republiky rad, respektive v zahraničí, připravovala i různá pravicová uskupení, jejichž cílem nebyla jen likvidace proletářské diktatury, ale zároveň i obnovení stavu před „astrovou“ revolucí na podzim 1918. 5. května 1919 ustavil hrabě Gyula Károlyi v Aradu vzdorvládu, která však kvůli rumunské okupaci města přenesla svoje sídlo do Segedína, jenž byl pod francouzskou okupační správou. Tam se 31. května sjednotila s místní opoziční skupinou a oficiálně se deklarovala jako vláda. Její ministerstvo války přikročilo s francouzským souhlasem k vybudování vlastního vojenského útvaru. Z politického hlediska pak bylo na něm, aby v mocenském prostoru republiky rad organizoval kontrarevoluční akce. Na základě návrhu Istvána Bethlena Gyula Károlyi vyzval vysokého vlivného námořního důstojníka, admirála Horthyho, aby se v segedínské vládě stal ministrem války. Ministrem zahraničí byl jmenován ve Vídni pobývající Pál Teleki, kterého do Segedu dopravili letecky Francouzi. V Segedu působil i Gyula Gömbös, toho však kvůli jeho činnosti Francouzi neakceptovali a vyzvali ho k odchodu. Na Horthyho žádost byl povolen vstup maďarských vojáků do segedínské okupační zóny, ovšem za podmínky, že vojsko nebude ozbrojeno. Tak byly za Horthyho příspěvní vytvořeny pozemní síly, které byly později nazvány národní armádou, třebaže tento útvar tradičnímu pojmu armáda neodpovídal. Neměl žádnou organizační strukturu, mužstvo ani zbraně, bylo to jen volné seskupení důstojníků a poddůstojníků.

Gyula Károlyi a jeho vláda dělali vše pro to, aby si zabezpečili sympatie Francouzů, ale tato jejich snaha k úspěchu nevedla. Na francouzském velitelství v Segedině usoudili, že vláda je příliš reakční a stojí příliš pod vlivem vídeňské skupiny. Pod vlivem těchto tlaků Gyula Károlyi předal svou funkci Dezső Abrahámovi, bývalému státnímu tajemníkovi ministerstva spravedlnosti ve vládě Mihálye Károlyiho, který přivedl do vlády dalšího bývalého státního tajemníka Aladára Ballu. Vláda tak sice budila demokratictější zdání, ale nebyla schopna kvůli podstatné názorové rozdílnosti žádného činu. Jedna část politiků počítala s obnovením Maďarska na buržoazně demokratickém základech a učinila vše pro tužné, se naopak připravovala na zavedení diktatury a snažila se v tomto smyslu ovlivnit Horthyho, ten se však od jejich plánů posléze distancoval.¹¹⁴ 19. srpna 1919 se segedínská vláda sama zlikvidovala, aniž by označila svou nástupkyni.

¹¹³ Konrád Salamon, c. d., s. 52; dále viz József Varga, Bűnös nemzet vagy kényszerű csatlós, Budapest 1991, s. 90; Ignác Romsics, Magyarország története, c. d.

¹¹⁴ Stov. Mária Ormos, Magyarország, c. d., s. 59

Tzv. vídeňská skupina odpůrců režimu Bély Kuna sestávala z velkostatkářské aristokracie a vojenských důstojníků, kteří emigrovali do Vídně. Pod vedením Irvána Bethlena tato skupina vytvořila Antibolševický komitét, ABC. Navzdory zdánlivé jednotě ABC v sobě obsahoval více proudů. Jeden, jehož duchovním vůdcem byl Bethlen, hledal východisko ze situace, v níž se Maďarsko ocitlo, na základě politických a diplomatických prostředků, a chtěl se opírat o pomoc vítězných velmocí. Mnohem početnější tábor tvořili legitimisté, kteří preferovali násilné akce, ve volbě prostředků se však lišili. Na základě pověření vídeňské skupiny bylo vytvořeno kontrarevoluční středisko i ve Štýrském Hradci, tzv. tvrdé jádro, které později se snažilo o restauraci Karla na maďarský trůn i vojenskými prostředky. 115) Když revoluční vláda lidových komisařů v důsledku vítězství rumunské armády 1. srpna 1919 odstoupila, ani jedno uskupení kontrarevolucionářů nedospělo k žádné akci.

Tzv. Clemenceauova nota z 15. června budapeštskou bolševickou vládu opět rozdělila. Béla Kun žádal od konference záruky na stažení Rumunů. Když je nedostal, vláda se po dlouhých vnitřních diskusích rozhodla 24. června obsazené území vyklidit a stáhnout se na požadovanou linii, která byla nyní už považována za definitivní hranici. Největší problémy ale působilo, že rumunská armáda se nepohnula ani o píď. Rozhodnutí mírové konference z 13. června sabotovala a přijala linii vyznačenou ve Vixově notě. 20. července proto maďarská armáda zahájila ofenzívu podél Tisy, což Béla Kun oficiálně oznámil mírové konferenci. Zpočátku si maďarské jednotky vedly úspěšně, 24. července však začal rumunský protiútok, který Rudá armáda nebyla schopna odrazit. Maďarská obrana se držela do posledního července, pak se však maďarská fronta definitivně zhroutila.

Ve stejné době vedl Vilmos Böhm, tehdy už vyslanec ve Vídni, jednání jednak s vůdci tamějších spojeneckých misí, jednak s vídeňskou vládou. Angličtí a italská vídeňští pověřenci se shodli na tom, že by bylo třeba v Maďarsku vytvořit přechodnou, sociálně-demokraticky zabarvenou vládu, s níž, jak se domnívali, by vítězné mocnosti mohly navázat jednání. O těchto svých představách informovali i mírovou konferenci. Nejvyšší rada však k této otázce zaujala indiferentní postoj a nechtěla se nijak zavazovat k přijetí plánu s předem nejistým výsledkem. Úspěšná byla ale Böhmová akce směřující k tomu, aby rakouská vláda poskytla několika vůdcům Republiky rad právo na azyl, což rakouská vláda, pravděpodobně i za přispění spojeneckých misí, učinila.

Revoluční vláda lidových komisařů 1. srpna 1919 dospěla k rozhodnutí, že v boji není možno pokračovat, a odstoupila. Byla vytvořena nová, čistě sociálně demokratická vláda v čele s Gyulou Peidllem, vytvořená z představitelů odborů, kterou na svém odpoledním zasedání přijala budapeštská Dělnická a vojenská rada. Béla Kun ve svém posledním telegramu Leninovi oznámil: „Dnes se v Budapešti vytvořila vláda složená z pravicových socialistů, na níž se podílejí odborářští vůdci, kteří se postavili

115 Stov. tamtéž, s. 60

proti diktatuře. Obrat způsobil jednak rozpad naší armády, jednak chování dělnictva, které je proti diktatuře.“ Dělníky ze zřady revoluce obvinil Kun i ve svém posledním projevu: „...tento proletariát, soudruzi, potřebuje diktaturu buržoazie bezze všeho slitování, aby se naučil být revolucionářem.“ 116) Nová vláda dovolila lidovým komisařům a jejich rodinným příslušníkům volný odchod do Rakouska.

Nyní tedy skončily nejen naděje, které se vázaly k dohodové orientaci a wilsonovským principům, ale i naděje spojované s mezinárodním revolučním řešením a sovětskou pomocí. Maďarská společnost byla konfrontována s pocitem, že Maďarsko stojí ve světě zcela osamoceno a nyní se už nemá kam obrátit. Bez velmocenské podpory, samo musí čelit požadavkům všech svých sousedů. To byl nejdůležitější zahraničně politický závěr, který byl z předchozích devítiměsíčních událostí vyvozen. Politická reprezentace země si uvědomovala, že není možno nepřijmout mírovou smlouvu připravovanou pro Maďarsko, a co více, že je třeba udělat vše v zájmu toho, aby vstoupila v platnost co nejrychleji, protože jinak nebude možno postavit zaostalou a zdcimovanou zemi na nohy a nebude naděje na stažení rumunské armády. 117)

Tyto úvahy nesusouvisely s tím, jak byla později posuzována otázka odpovědnosti ve vyvrátení osudu země. Mnozí hlavní odpovědnost připisovali Mihályi Károlyimu a jeho příliš levé vnitřní politice. Od něj se však vítězné mocnosti distancovaly nikoli z vnitropolitických, nýbrž vysloveně ze zahraničně politických důvodů, protože nebylo možno vyřešit slovenskou a sedmihradskou otázku ve prospěch malých spojenečů na „přátelském základě“. V době Republiky rad pak byla definitivně vyřešena jižní hranice. I když mezi vítěznými mocnostmi byly menší názorové rozdíly na zacházení s maďarskou vládou, nikdy nešly tak daleko, že by se některá z nich postavila vysloveně na obranu Maďarska proti některému malému spojenci. Jestliže se Károlyi zklamal ve své vlastní francouzské orientaci, nemálo se zklamal Kun a sociálně demokratická skupina, která ho podporovala, když očekávala pomoc sovětského Ruska. Maďarský manévrační prostor byl i v nejlépeším případě mimořádně omezený. Maďarsko bylo z geopolitických, národnostních i mocenskopolitických důvodů souzeno a odsouzeno. Konečnou příležitost k realizaci tohoto rozsudku dala válečná porážka. Navíc, nepodařilo se položit základy k novému, nezávislému maďarskému státu, a vlivem vnitropolitických událostí 1918-1919 byla zničena téměř celá maďarská levice. Významná část buržoazních demokratů a sociálních demokratů emigrovala do západní Evropy, živná skupina levicových sociálních demokratů a komunistů se dostala do Sovětského svazu. Spolu s tím byla vážně ořezána i myšlenka demokracie a republiky. Protože tyto ideje představovala i židovská inteligence – mezi vedoucími osobnostmi Republiky rad jí bylo zvláště mnoho, poprvé v maďarských dějinách se v širokých kruzích společnosti rozšířil antisemitismus.

116 Stov. Tibor Hajdu, A Magyarországi Tanácsköztársaság, c. d., s. 354

117 Stov. Mária Ormos, Magyarországi, c. d., s. 64